

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ОСНОВНИХ ЗАСАД ПІКЛУВАННЯ ПРО ІНШУ ЛЮДИНУ В СИСТЕМІ НАУКОВОГО СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Альона Ускова

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті наводиться аналіз праць, присвячених проблемам аксіологічного підходу в різних галузях сучасної науки. Зокрема наголошується на необхідності використання аксіології при формуванні в учнів основної школи головних засад піклування про іншу людину в системі наукового соціогуманітарного знання.

Аннотация:

Ускова Алёна. Аксиологический подход к формированию у учеников принципов заботы о другом человеке в системе научного социогуманитарного знания.

В статье проанализированы работы, посвященные проблемам аксиологического подхода в различных областях современной науки. В частности акцентируется внимание на необходимости использования аксиологии в процессе формирования у учеников основной школы главных принципов заботы о другом человеке в системе научного социогуманитарного знания.

Resume:

Uskova Alyona. Axiological approach to the development of students' basic forms of care about another person in the system of scientific social-humanitarian knowledge

The article provides the analysis of the works devoted to the problems of axiological approach in various fields of modern science. Special emphasis is given to the necessity to use axiology in the process of formation of the main principles of care about another person in secondary school pupils in the system of scientific socio-humanitarian knowledge.

Ключові слова:

аксіологічний підхід, цінність особистості, цінність піклування, суспільство.

Ключевые слова:

аксиологический подход, ценность личности, ценность заботы, общество.

Key words:

axiological approach, value of the individual, the value of care, society.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю впровадження у виховну позакласну роботу форм і методів, які допоможуть сформувати в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину на засадах аксіологічного підходу як фундаментального. Учні основної школи мають навчитися розуміти та сприймати цінність піклування про іншу людину в умовах розбудови сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню порушеної у статті проблеми присвячені праці таких сучасних вітчизняних науковців, як М. Марчук, О. Огурцов, В. Окладна, М. Савостьянова, Н. Черниш та ін., у яких міститься аналіз окремих аспектів науки з аксіологічних позицій. Учені С. Поляков, Г. Селевко, Н. Ткачова вбачають реалізацію аксіологічних підходів через узгодження практичної поведінки людини з набутими нею теоретичними цінностями.

Ідеї аксіології як науки про цінності розвивали такі науковці, як: В. Андрущенко, І. Войченко, І. Надольний та ін. Педагогічну аксіологію, що вивчає педагогічні цінності, їх роль та виховний вплив розглядали у своїх роботах І. Бех, А. Богуш, В. Бутенко, Т. Бутківська та інші. Також важливими для нашого дослідження є науково-теоретичні та педагогічні концепції щодо гармонійного розвитку особистості (І. Зязюн, Л. Хомич та ін.), автори яких доводять значущість провідних понять педагогічної аксіології, зокрема таких, як «педагогічні цінності» й «освітні цінності».

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає в розкритті аксіологічного підходу до проблеми формування в учнів основної школи головних засад щодо піклування про іншу людину в системі наукового соціогуманітарного знання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі основною рушійною силою виховання та чинником, що забезпечує підтримку й безпечний розвиток молодого покоління, є педагогічна наука. Вона є потужним засобом перетворення свідомості та поведінки учнів, що охоплює низку чинників, завдяки яким можна пояснити й описати складні педагогічні процеси тощо. Одним із таких чинників, на нашу думку, є аксіологічний підхід. Такий підхід більш доступно та зрозуміло розкриє сутність педагогічного процесу в нашому дослідженні щодо формування цінності піклування про іншу людину в учнів основної школи. Цей підхід має стати базовим, оскільки передбачає орієнтування учнів основної школи на засвоєння певних моральних цінностей.

Аксіологічний підхід (від др.-греч. ἀξία – цінність, теорія цінностей) у нашому дослідженні дає змогу ввести поняття «піклування про іншу людину» у ранг цінності, оскільки аксіологія є вченням про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей. Враховуючи те, що ця наука входить до розділу філософії, що вивчає питання, пов'язані з природою цінностей, для нашого дослідження важливо з'ясувати місце цінності

підкування про іншу людину у структурі ціннісного світу людини.

Зазначимо, що одним із перших мислителів, хто почав вести мову про цінності, вважають Сократа: «Без дружби жодне спілкування між людьми не має цінності» [2, с. 244]. Філософ визначав реалізовану цінність як корисність, тобто цінність і корисність – «два боки однієї медалі» [2]. У нашому дослідженні цей вислів ми розглядаємо як основу підкування учня основної школи про людину, яка взаємодіє з ним (друг, товариш), тобто з погляду корисності. Однак можна розглядати підкування і як цінність, адже поруч з учнем опиняються інші люди, які не є його друзями чи товаришами і можуть не вступати з ним у тісну взаємодію. Тобто нам потрібно розкрити суть цінності підкування не лише про друга чи товариша, а й про будь-яку людину.

Для нашого дослідження наведена думка є дуже важливою, оскільки цінність підкування і є благом для іншої людини. У педагогічних дослідженнях, що розглядають питання формування цінності підкування про іншу людину, міститься думка про те, що потреба допомогти іншій людині сама собою вже є благом. Висловлювання Сократа про цінності є провідними у філософських поглядах і сформульовані як питання про те, що є благом. Наприклад: «Є одне лише благо – знання і одне лише зло – неосвіченість» [2, с. 243]. Ми вважаємо, що цей вислів розкриває сутність формування цінності підкування у підлітків. Однак невміння або небажання використовувати цю цінність є перешкодою на шляху до блага, тому необхідно формувати у дітей практичне використання набутих знань про підкування взагалі.

Поняття «цінність» використовується з давніх-давен, проте в науковий обіг воно було введено тільки в другій половині XIX ст. німецьким філософом Р. Лотце (1817-1881). Він надав поняттю «цінність» категоріального смислу й почав застосовувати його як одну з визначальних характеристик етичних, естетичних концепцій цінностей. Цінністю, на переконання Р. Лотце, є все, що для людини значуще, має особистісний або суспільний зміст. Послідовники Р. Лотце розвинули, збагатили концепцію цінностей, доповнили базові категорії аксіології поняттями «благо» і «цінність».

Підкреслимо, що Р. Лотце вперше на теоретичному рівні відокремив ціннісну сферу від явищ дійсності (фактів) та від інтелектуальної віри в осягнення істини.

Аксіологічний підхід використано у працях Р. Інгардена «Чого я не знаю про цінності?» та «Нотатки про теорію відносності цінностей», у яких міститься твердження про те, що людина не знаходить цінності у природі, тому вона має

створити умови для їх виникнення і виявлення у світі. Як вважав філософ, людина не створює цінності безпосередньо, а лише «ціннісне підґрунтя», на якому цінність може постати [4, с. 183].

Цінність потребує появи предмета, об'єкта, на основі якого вона могла б з'явитися, а створення таких предметів є одним із засобів реалізації людини як особистості. Цінності не з'являються у фізичній сфері нашого світу, але виявляються в дійсності, що створюється людиною (йдеться про збагачення соціокультурних ресурсів). Погоджуємося з думкою Р. Інгардена, що творення дійсності такого типу є надзвичайно необхідним у процесі реалізації цінностей [5, с. 23].

На нашу думку, саме завдяки цінності, яка потребує появи об'єкта, формування цінності підкування про іншу людину в учнів основної школи буде відбуватися на основі сконцентрованості на об'єкті підкування та його потребах. Зауважимо, що для цього вікового періоду характерним є свідоме формування особистісних якостей, захист гідності та честі.

Цінність особистості, її гідність, честь загалом належать до системи виховання людини культурної. Як зауважував дослідник І. Бех [1, с. 8–9], ці поняття тісно переплітаються і навіть частково збігаються, виступають у нерозривній єдності, але все ж таки відрізняються одне від одного.

Науковці І. Зязюн, Л. Хомич та інші дійшли висновку, що такі чинники, як науково-теоретичні та педагогічні концепції про гармонійний розвиток особистості, закономірності формування особистості, можна зарахувати до провідних понять педагогічної аксіології, які, насамперед, належать до «педагогічних цінностей» та «освітніх цінностей», через що цінність підкування про іншу людину можна вважати цінністю з рангу необхідних безкорисних цінностей.

У процесі виховання учнів основної школи специфіка цінності підкування має розкриватися в її практичному аспекті, оскільки для педагогів важливим є пошук ефективних засобів формування в учнів персональної системи цінностей.

В основі аксіологічного підходу до формування цінності підкування в учнів основної школи лежить розуміння і ствердження цінності людського життя, виховання і навчання, освіти загалом. Усебічно й гармонійно розвинена особистість визначає ціннісні орієнтації як людини культурної, оскільки допомагає особистості зорієнтуватися серед національних, громадянських, загальнолюдських, особистісних та ін. цінностей, характерних для сучасного українського суспільства. Ціннісні орієнтації особистості є однією з її головних

характеристик, а їх розвиток – основним завданням виховання людини.

Для нашого дослідження є важливим те, що аксіологія виховання постає як одна з орієнтацій на цінність піклування про іншу людину, що сприятиме задоволенню потреб особистості та відповідатиме індивідуальним запитам і нормам у певній життєвій ситуації.

На актуальність застосування аксіологічного підходу до позакласної виховної роботи вказує багато науковців, зокрема В. Сластьонін наголошує на тому, що «об'єднати практичний і пізнавальний підходи може саме аксіологічний підхід» [8, с. 112]. С. Поляков визначну роль цінностей пояснює тим, що вони є основою для формування цілей і завдань педагогічної виховної роботи, визначають показники результативності цього процесу, а також головні напрями його вдосконалення [9, с. 47]. Г. Селевко вважає, що ідеї аксіологічного підходу у вихованні духовності у підлітків мають стати однією з визначальних функцій системи освіти [11, с. 31]. На думку Н. Ткачової [12, с. 49], як орієнтир ціннісного підходу до організації навчального процесу можна застосувати напрями, які передбачають цілеспрямоване формування ціннісної свідомості, закріплення системи соціально значущих знань, переконань ціннісного плану; розвиток емоційно-чуттєвої та вольової сфер, особистісних якостей згідно з визначеними гуманістичними цінностями; формування умінь-цінностей ключових компетенцій, звичок ціннісного характеру, забезпечення набуття досвіду практичної поведінки, здійснення дій, вчинків, що узгоджуються із засвоєними на теоретичному рівні цінностями. У контексті нашого дослідження важливим є те, що ці напрями допоможуть закріпити знання про піклування про іншу людину на практиці.

У працях М. Савостьянової систематизовано аксіологічну методологію дослідження, що є важливим для нашої роботи. Дослідниця схарактеризувала понятійний і категоріальний апарати аксіології; запропонувала базові аксіологічні підходи, ідеї й принципи, що мають методологічне значення. Серед них категоріальний апарат, до якого належать такі одиниці, як «цінність», «ставлення до цінностей», «ціннісне ставлення», «оцінка», «засоби реалізації цінності». Аксіологічний понятійний апарат, на думку вченої, охоплює такі поняття, як «істина», «норма», «мета», «смысл», «користь», «благо», «ідеал», «потреби», «інтереси», «ієрархія цінностей», «типологія цінностей» [10, с. 16]. Для нас є важливим категоріальний апарат, розроблений М. Савостьяновою, оскільки за її логікою ми можемо структурувати й апарат нашого дослідження – «цінність піклування про іншу

людину», «ставлення до цінності піклування про іншу людину», «ціннісні зв'язки між цінністю піклування та іншими цінностями», «оцінка цінності піклування про іншу людину», «засоби цінності піклування про іншу людину».

М. Савостьянова у своєму дослідженні виділяє два види поняття «цінність» – онтологічний і функціональний. Онтологічна цінність, як вважає автор, – це фундаментальна смислова основа людського буття, об'єктивний критерій по той бік усіх можливих об'єктів і суб'єктів (доцільність вищого, антропологічного рівня). Функціональна цінність – це кінцева мета будь-якого цілепокладання, яка, навіть будучи неусвідомленою, регулює не тільки проміжні дії індивіда, а й кінцеві смисли будь-якої діяльності, зокрема й пізнавальної [10, с. 16].

Педагогічні та освітні цінності прописані в нормативно-правовій базі МОН України, зокрема в наказі № 1243 від 31. 10. 11 р. «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України». Серед них виділено такі, як ціннісне ставлення до себе; ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей; ціннісне ставлення до праці; ціннісне ставлення до природи; ціннісне ставлення до культури і мистецтва; ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави, що є важливими і для нашого дослідження також.

На нашу думку, зміст виховання має базуватися на системі цінностей і сукупності соціально значущих якостей особистості, які характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва і самої себе.

До «Кодексу цінностей» у документах належать абсолютні вічні цінності: добро, милосердя, правда, віра, чесність, доброта тощо. Основні національні цінності: патріотизм, готовність до захисту своєї Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, повага до державних символів тощо. Основні громадські цінності: прагнення до соціальної гармонії і справедливості, захист індивідуальних прав і свобод, повага до закону, право на життя тощо. Цінності сімейного життя: вірність, піклування про дітей і батьків, злагода між членами сім'ї тощо. Цінності особистого життя: задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, реалізація власних нахилів, інтересів тощо.

Це є основою нашого дослідження. Учителю, знаючи перераховані вище цінності та вмівши використовувати їх у виховній позакласній роботі з учнями, може виховати цілісну особистість, яка зможе застосувати власні знання, вміння на практиці (зокрема, реалізувати потребу в піклуванні про іншу людину).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Завдяки аксіологічній методології

ми визначили місце цінності піклування про іншу людини у структурі ціннісного світу людини: «цінність піклування про іншу людину», «ставлення до цінності піклування про іншу людину», «ціннісні зв'язки між цінністю піклування та іншими цінностями», «оцінка цінності піклування про іншу людину», «засоби цінності піклування про іншу людину».

Така структура буде більш зрозумілою при її впровадженні у виховну позакласну роботу, спрямовану на формування цінності піклування про іншу людину в учнів основної школи в умовах розбудови сучасного суспільства на засадах аксіологічного підходу, як фундаментального.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посібник / І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2009. – 248 с.
2. Великие мысли великих людей. Антология афоризма: В 3-х томах. – Том 1. – Древний мир / сост. А.П. Кондрашов. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 1998. – 512 с.
3. Ідеал (філософія). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/СОКРАТ>.
4. Інгарден Р. Чого я не знаю про цінності? / Р. Інгарден. – Краків, 1966. – С. 83–183.
5. Інгарден Р. Нотатки про теорію відносності цінностей / Р. Інгарден // Огляд філософії. — 1948. – № 1-3. – С. 23–94.
6. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання / М. Г. Марчук. – Чернівці : Руга, 2001. – 319 с.
7. Окладной В.А. Ценностная регуляция конкуренции научных теорий / В.А. Окладной // Наука и ценности. – Новосибирск : Наука, 1987. – 241 с.
8. Педагогика: учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / [Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н.]. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 347 с.
9. Поляков С.Д. В поисках реалистического воспитания / С.Д. Поляков. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2004. – 176 с.
10. Савостьянова М.В. Аксіологічні основи критики парадигмальної науки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: 09.00.09 «Філософія науки» / М.В. Савостьянова. – К., 2009. – 32 с.
11. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2-х т. / Г.К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 2. – 816 с.
12. Ткачова Н. І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі / Н. І. Ткачова. – Х.: Видавнича група «Основа»: «Триада+», 2007. – 208 с.

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Ускова Альона Леонідівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.783

Надійшла до редакції: 19.11.2013 р.

Прийнята до друку: 17.12.2013 р.

References

1. Bekh I. D. (2009). *Psychological basics of educational skills*. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
2. Great thoughts of great men. Anthology of aphorism. (1998). Compiled by A.P. Kondrashov. – Moscow: “RIPOL KLASSIK”. [in Russian].
3. *Ideal (philosophy)*. Retrieved from: <http://ru.wikipedia.org/wiki/SOKRAT> [in Ukrainian].
4. Ingarden R. (1966). *I do not know meaning*. Krakow. [in Ukrainian].
5. Ingarden R. (1948). *Notes on the theory of relativity of values*. Philosophical overview. 1-3. 23-94. [in Ukrainian].
6. Marchuk M. G. (2001). *Value potency of knowledge*. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
7. Okladnoy V. A. (1987). *Value regulation of science theories compatibility*. Science and Values. Novosibirsk: Nauka. [in Russian].
8. *Pedagogy*. (1998). In V. A. Slavenin, I. F. Isayev, A.I. Mischenko, E.N. Shiyonov. Moscow: School-Press. [in Russian].
9. Poliakov S. D. (2004). *In search of realistic upbringing*. Moscow: Centre “Pedagogical search. [in Russian].
10. Savostiyanova M. V. (2009). *Axiological foundations of paradigmatic science criticism: abstract of thesis for the degree of Doctor of philosophical sciences 09.00.09 “Philosophy of science”*. [in Ukrainian].
11. Selevko G. K. (2006). *Encyclopedia of Educational Technology*. Moscow: SRI of School technology. [in Russian].
12. Tkachova N. I.(2007). *Formation of the student’s personality in the educational process*. Kharkiv: Publishing Group “Osнова”, “Triada+”. [in Ukrainian].